

УДК 347.73

Швагер Ольга Андріївна –

*асистент кафедри міжнародного, європейського права
та цивільно-правових дисциплін
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету*

Olha A. Shvaher –

*assistant of international, European
and civil law department,
the Scientific Research Institute of Sumy State University
(2 Rymskoho-Korsakova Street, Kyiv, 40000, Ukraine)*

Голодна Анастасія Сергіївна –

*слухач магістратури
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Anastasiya S. Holodna –

*Master's student,
the Scientific Research Institute of Sumy State University
(2 Rymskoho-Korsakova Street, Kyiv, 40000, Ukraine)*

Щодо визначення електронних грошей як засобу платежу

У статті розглянуто основні положення законодавства щодо визначення поняття платіжного засобу. Зроблено спробу розкрити зміст поняття та ознак електронних грошей. Визначено правові засади порядку використання електронних грошей, а також проаналізовано проблемні аспекти використання електронних грошей в якості засобу платежу.

Ключові слова: *платіжний засіб, електронні гроші, грошовий обіг, електронні платіжні системи, правове регулювання.*

В статье рассмотрены основные аспекты законодательства Украины относительно определения понятия платежного средства. Раскрыто содержание понятия электронных денег и его признаки. Определены правовые основы порядка использования электронных денег, а также проблемные аспекты использования электронных денег.

Ключевые слова: *платежное средство, электронные деньги, денежный оборот, электронные платежные системы, правовое регулирование.*

O.A. Shvaher, A.S. Holodna To the Issue of Determination of Electronic Money as Means of Payment

The article deals with the basic provisions of the legislation regarding the definition of payment. An attempt has been made to disclose the meaning of the concepts of electronic money. The legal principles for the use of electronic money have been defined, and the problematic aspects of the use of electronic money as a means of payment have also been analyzed.

The authors determine that the emergence and development of such a phenomenon as electronic money is an objective process, because they are endowed with such advantages as convenience, accessibility, ease of use, lack of personification, support of micropayments made them so attractable for users. The role of electronic money in calculations on the Internet is growing rapidly. Therefore, it is important to study the concept of determining the location of electronic money in the state regulation system as a means of payment.

As the urgency of the issue is undeniable, the authors attempt to analyze approaches to understanding the concept of 'electronic money' as a means of payment contained in both the legislation of Ukraine and the European Union, as well as in the legal literature.

In the course of the analysis, the authors of the article identify the following features of electronic money: electronic money are stored on an electronic device; the issue of electronic money can be made exclusively by the bank; the circulation of electronic money is limited by a certain payment system; electronic money is a monetary commitment to the person who releases it.

While researching the issue of introducing electronic money into payment transactions, the authors of the article draw attention to the following. The introduction of the possibility of using electronic money in our country is, of course, progressive, but the question remains about the existence of legislation, the content of which would be based on the best international experience and take into account the issues of consumer rights protection, the obligation of the state regulation, related to the use of payment systems of electronic money.

Keywords: *payment, electronic money, cash flow, electronic payment systems, legal regulation.*

Постановка проблеми. Виникнення та розвиток такого феномена як електронні гроші є об'єктивним процесом, адже вони наділені такими перевагами, як зручність, доступність, простота використання, відсутність персоніфікації, підтримка мікроплатежів, що зробило їх дуже привабливими для користувачів. Роль електронних грошей у розрахунках у мережі Інтернет зростає швидкими темпами. Тому сьогодні актуальним залишається дослідження поняття та місця електронних грошей як засобу платежу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обігу електронних грошей розглядалися в працях В. Міщенка, М. Савлука, М. Александрової, А. Лебедева, Н. Дмитрика, С. Маслової, О. Махаєвої, М. Вудфорд, М. Кінг, Ч. Фрідмен, Д. Кочергіна, Ш. Егізаряна та багатьох інших. Однак, багато питань залишилося поза увагою дослідників.

Невирішені раніше проблеми. На сьогоднішній день в юридичній літературі досить актуальним є дослідження правової природи електронних грошей. У зв'язку з еволюцією поняття «електронні гроші» в законодавстві України та адаптації його до законодавства Європейського союзу постає питання щодо одо віднесення їх до об'єктів регулювання конкретної галузі права. Враховуючи необхідність ефективного функціонування фінансової системи країни та національної економіки в цілому, актуальним є визначення поняття електронних грошей як засобу платежу та характеристика його використання, оскільки еволюція форм грошей зумовлює еволюцію підходів до правого регулювання їх як об'єктів такого регулювання.

Мета. Проаналізувати підходи до визначення поняття електронних грошей як засобу платежу, визначити порядок використання електронних грошей як платіжного засобу.

Виклад основного матеріалу. У західній науковій літературі ідея про створення «електронних грошей», чи «електронної готівки», була вперше висловлена Девідом Чоумом ще наприкінці 70-х років хвилі ейфорії навколо перших систем цифрового електронного підпису та на цифрових конвертах з урахуванням систем захисту з цими двома ключами - відкритим (загальнодоступним) та індивідуальним.

Історію розвитку електронних грошей можна поділити на декілька етапів. Кочергін Д.А. виділяє 2 етапи електронізації грошової сфери на базі електронних носіїв: I стадія – поява кредитних та дебетних карток (credit cards та debit cards), II стадія – стале впровадження в обіг «смарт-карток» (smart cards або stored-value cards) [1]. Також деякі дослідники виділяють ще третій етап (2000-2019 роки), що характеризується появою нових видів електронних грошей - «мережевих грошей», що дозволяють здійснювати платежі в режимі реального часу, чи «он-лайн» в комп'ютерних мережах.

Під терміном «електронні гроші» (цифрові гроші, цифрова готівка в електронній формі, гроші Internet) розуміють грошову вартість, яка зберігається в електронному вигляді на технічному пристрої і може використовуватися для здійснення платежів.

У Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [2], електронні

гроші визначаються як зобов'язання емітента, проте це не означає, що засобом платежу є «обов'язки» банку - емітента, адже оборотоздатним є не обов'язок емітента, а право вимоги до банку погасити електронні гроші. У літературі висловлюється думка, що електронні гроші є «якісно новим різновидом грошей, що поєднує в собі ознаки і безготівкових, і готівкових грошей» [3, с.157].

Згідно з Директивою 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16.09.2009 р «Про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними», публікаціям Європейського Центрального банку і Банку міжнародних розрахунків, присвяченим актуальним проблемам розвитку електронних грошей, можна виділити наступні основні елементи, що характеризують електронні гроші в якості нового засобу платежу [4]:

1. електронні гроші є грошовою вартістю;
2. зберігання вартості ґрунтується на електронному пристрої;
3. випуск вартості робиться на основі попереднього внесення грошових коштів;
4. прийом вартості здійснюється третіми особами.

Можна виділити наступні ознаки електронних грошей, що відносять їх до об'єктів державного регулювання визначають їх як засіб платежу:

1. Електронні гроші мають майнову цінність, оскільки є «передплаченими» грошима, які для зручності обігу «знерухомлюються», в момент емісії переводяться в електронний вигляд, що забезпечує їм незрівнянну з класичними грошима зручність та швидкість обігу [9, с. 38]. Випуск електронних грошей здійснюється шляхом їх надання користувачам або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти.

2. Електронні гроші є засобом платежу. Відповідно до ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», суб'єкти господарювання та фізичні особи мають право використовувати електронні гроші для здійснення оплати товарів, робіт та послуг.

Відповідно до пункту 3.5 Положення про електронні гроші в Україні, торговці (суб'єкти господарювання) на підставі договору, укладеного з емітентом або агентом із

розрахунків, мають право приймати від користувачів як засіб платежу за товари електронні гроші, виражені в гривнях [6].

Пунктом 15.1 ст. 15 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» встановлено, що суб'єкт господарювання, який приймає електронні гроші як оплату за товари, роботи, послуги, має право використовувати отримані електронні гроші виключно для обміну на безготівкові кошти або повертати їх користувачам у разі повернення ними відповідно до ЗУ «Про захист прав споживачів» товарів, придбаних за електронні гроші [2].

3. Електронні гроші є грошовим зобов'язанням особи, яка їх випускає. Банк, що здійснює випуск електронних грошей, зобов'язаний погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача.

4. Електронні гроші зберігаються на електронному пристрої. Електронний пристрій – чип, що міститься на пластиковій картці або на іншому носії, пам'ять комп'ютера тощо, які використовуються для зберігання електронних грошей.

5. Випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк. Банк, що має намір здійснювати випуск електронних грошей, зобов'язаний до початку їх випуску узгодити з Національним банком України правила використання електронних грошей у порядку, встановленому нормативно-правовим актом Національного банку України. Порядок здійснення операцій з електронними грошима та максимальна сума електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває в розпорядженні користувача, визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України (ст. 15 «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»).

Банк, що є членом/учасником міжнародної платіжної системи і внесений Національним банком України до Реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури та має намір здійснювати випуск електронних грошей на території України з використанням цієї міжнародної платіжної системи, зобов'язаний узгодити з Національним банком України правила використання електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей.

6. Обіг електронних грошей обмежений певною платіжною системою. Переказ в Україні може здійснюватися за допомогою внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем. У ст. 1 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» передбачено, що платіжна система – платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними під час проведення переказу коштів.

В Україні право випуску електронних грошей надано виключно банкам, які зобов'язані до початку їх випуску узгодити з Національним банком України правила їх використання [6]. Вже багато банків скористалися цією можливістю, наприклад, АТ «Ощадбанк» випускає електронні гроші в платіжних системах MasterCard, Visa, ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» – MasterCard, Visa, ПАТ «БАНК СІЧ» – ХРАУ, MasterCard, ПАТ «КБ "ГЛОБУС"» – ГлобалМані, «УКРГАЗБАНК» - Electrum, «Альфа-Банк» - Alfa-Money.

Як приклад, у судовій практиці наявні справи з використанням поняття «електронних грошей» як засобу платежу. ТОВ «Лізинг ІТ Сервіс» звернулося до суду з позовом до ОСОБА_1 про стягнення заборгованості. Свої позовні вимоги позивач обґрунтував тим, що 11.06.2015 між ТОВ «Лізинг ІТ Сервіс» та ОСОБА_1 укладено договір «Гроші до зарплати», відповідно до умов якого позивач надав відповідачу електронні грошові кошти у сумі 2000 грн, а відповідач зобов'язався протягом трьох календарних днів перерахувати готівкові або безготівкові кошти на користь позивача, а також сплатити інші передбачені договором платежі. ОСОБА_1 свої зобов'язання за договором не виконав, внаслідок чого виникла заборгованість за договором «Гроші до зарплати». Відповідач має заборгованість за договором «Гроші до зарплати» у загальній сумі 5 000 грн, з яких: заборгованість за договором – 2000 грн., неустойка у розмірі 20 % від отриманої за договором суми – 400 грн, неустойка у розмірі 2 % від суми заборгованості за кожний день прострочення – 2 600 грн. Оскільки судом встановлено на підставі зібраних по справі доказів те, що ОСОБА_1 взяті на себе

зобов'язання за укладеним з позивачем договором щодо повернення отриманих коштів не виконує, суд дійшов висновку про задоволення позову [7]. Отже, електронні гроші в даному випадку виступають предметом договору позики.

Враховуючи вищевикладене, існують дискусійні точки зору науковців з приводу правової природи електронних грошей. Разом із тим потрібно зазначити, що сьогодні в законодавстві України закріплено легальне поняття електронних грошей, відповідно до якого вони є грошовим зобов'язанням.

До особливостей електронних грошей слід віднести:

електронні гроші зберігаються на електронному пристрої;

випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк;

обіг електронних грошей обмежений певною платіжною системою;

електронні гроші є грошовим зобов'язанням особи, яка їх випускає.

Отже, впровадження можливості використання електронних грошей в нашій державі, звісно, є прогресивним кроком, проте актуальним залишається питання щодо наявності законодавства, зміст якого був би побудований на кращому міжнародному досвіді та враховував би захист прав споживачів, обов'язковість державного нагляду та мінімізацію усіх ризиків, пов'язаних із користуванням платіжними системами електронних грошей.

Висновки. На підставі всього вище викладеного слід зазначити, що проблема ефективності правового регулювання електронних грошей як засобу платежу полягає не лише у визначенні та встановленні ознак електронних грошей як об'єкту, що підлягає регулюванню, а й визначенні їх функціонального призначення при проведенні розрахунків та встановлення міри відповідальності тих суб'єктів, що використовують їх в якості засобу платежу (зокрема, емітентів електронних грошей та користувачів).

Список використаних джерел:

1. Кочергин Д. А. Системы электронных денег: классификация и характеристика элементов / Д. А. Кочергин // Банковское дело. – 2005. – № 2–3. – С. 37-42.
2. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 року, за станом на 04.06.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
3. Борисова Ю. О. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері електронної комерції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. О. Борисова ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2012. — 210 с.
4. Про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними : Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16.09.2009 р., що вносить зміни до Директиви 2005/60/ЄС та 2006/48/ЄС, та скасовує Директиву 2000/46/ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a18.
5. Шимон С. Електронні гроші: форма грошей чи майнові права вимоги? / С. Шимон // Юридична Україна. – 2015. – № 9. – С. 36-41.
6. Про електронні гроші в Україні: Положення Правління НБУ від 4.11.2010 року. Постанова Правління НБУ. 2010. № 480. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0688-08>.
7. Рішення Оболонського районного суду м. Києва від 18.01.2017. Справа № 756/11630/15-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68876156>.

References:

1. D. A. Kocherhyn, Systemi elektronnykh deneh: klassyfykatsiya y kharakterystyka elementov / D. A. Kocherhyn // Bankovskoe delo. – 2005. – No. 2–3. – Pp. 37-42.
2. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 roku, za stanom na 04.06.2017 roku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
3. Yu. O. Borysova, Tsyvilno-pravove rehuliuвання vidnosyn u sferi elektronnoi komertsii : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03 / Yu. O. Borysova ; Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. — K., 2012. — 210 s.
4. Pro zapochatkuvannya ta zdiisnennia diialnosti ustanovamy-emitentamy elektronnykh hroshei ta prudentsiinyi nahliad za nymy : Dyrektyva 2009/110/IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady vid 16.09.2009 r., shcho vnosyt zminy do Dyrektyvy 2005/60/IeS ta 2006/48/IeS, ta skasovuiе Dyrektyvu 2000/46/IeS [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a18.
5. S. Shymon, Elektronni hroshei: forma hroshei chy mainovi prava vymohy? / S. Shymon // Yurydychna Ukraina. – 2015. – No. 9. – Pp. 36-41.
6. Pro elektronni hroshei v Ukraini: Polozhennia Pravlinnia NBU vid 4.11.2010 roku. Postanova Pravlinnia NBU. 2010. No. 480. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0688-08>.
7. Rishennia Obolonskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 18.01.2017. Sprava No. 756/11630/15-ts [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68876156>.